

POLITYKA ENERGETYCZNA IZRAELA

A KWESTIA RUROCIĄGU BAKU-TBILISI-CEYHAN

Przemysław Ozierski

1. Polityka energetyczna Izraela.

1.1. Dostawy ropy naftowej dla Izraela – bilans i uwarunkowania polityczne

Polityka energetyczna Izraela sprowadza się dużej mierze do minimalizowania zapotrzebowania na energię, a co za tym idzie importu surowców energetycznych poprzez rozwój i wykorzystanie technologii oszczędnościowych, w tym alternatywnych oraz niekonwencjonalnych źródeł energii takich jak energetyka atomowa, słoneczna, czy wiatrowa. Zdeterminowane jest to poprzez twarde realia; statystki gospodarcze. W 2006 roku izraelska produkcja ropy naftowej wyniosła 1,5 tys. ton, podczas gdy import tego surowca wyniósł 10,115 mln ton. Sytuacji nie ratuje nawet rozwój technologii pozyskiwania ropy naftowej z łupków roponośnych.¹ Produkcja własna ropy naftowej bez udziału łupków stanowiła w zeszłym roku zaledwie 0,15 promila zapotrzebowania na ten surowiec niezbędny przy produkcji większości paliw używanych w transporcie.² Import ropy naftowej stanowił 8,7 % wartości całości izraelskiego importu. Te liczby w wyraźny sposób ukazują wyjątkową zależność Izraela od dostaw zewnętrznych.

Mimo bliskości krajów posiadających bogate złoża ropy naftowej uzyskanie tego surowca jest niezwykle skomplikowane. Ma to związek z niezwykle trudną sytuacją polityczną. Izrael powstał w opozycji do sąsiednich krajów arabskich. Proklamowanie przez niego niepodległości w 1948 roku spotkało się z wojskową reakcją takich państw jak Egipt, Transjordania, Syria, Liban i Irak. Ich inwazja została odparta, a młode państwo w 1949 roku zostało uznane przez Organizację Narodów Zjednoczonych. Warto dodać, że za jego uznaniem głosowały zarówno Stany Zjednoczone, jak i Związek Radziecki, który liczył, że powstaje państwo mogące wspierać jego politykę na Bliskim Wschodzie. Lata 1949-1956 były okresem masowej imigracji ludności żydowskiej oraz rozwoju ekonomicznego finansowanego z zagranicy. Mimo rezolucji ONZ zapewniającej swobodę żegludgi do Izraela od 1951 roku sąsiednie kraje blokowały tranzyt towarów przez Kanał Sueski oraz przez cieśninę Tiran do portu Ejlat. Jednocześnie Egipt rozbudowywał swój potencjał militarny na Półwyspie Synaj. W październiku 1956 roku Egipt, Syria i Jordan podpisały sojusz wojskowy. Był to sygnał dla Izraela do uderzenia wyprzedzającego. Wojska izraelskie rozpoczęły zwycięską ofensywę, którą zatrzymano 16 kilometrów przed Kanałem Sueskim.

Po obsadzeniu granicę siłami międzynarodowymi ONZ i gwarancji o wolnej żegludze do portu Ejlat zgodzono się na wycofanie wojsk z zajętego terytorium. Otwarcie portu pozwoliło na import ropy naftowej z Zatoki Perskiej, zwłaszcza z kierunku Iranu. Rozpoczął się kolejny okres rozwoju trwający, aż do „wojny sześciodniowej”. W maju 1967 roku Egipt rozpoczął gromadzenie wojsk na Półwyspie Synaj. Jednocześnie zażądał wycofania oddziałów międzynarodowych. Egipt wspólnie z Jordanem wprowadził blokadę cieśniny Tiran. Wobec zagrożenia Izrael po raz kolejny zdecydował się na uderzenie prewencyjne. W dniu 5 czerwca rozpoczęto operację wojskową, dzięki której opanowano Synaj i usunięto blokadę. W 1970 roku Egipt zdecydował się na podpisanie zawieszenia broni, które zostało zerwane w 1973 roku. W dniu 6 października; żydowskiego święta Yom Kippur Syria i Egipt uderzyły na Izrael. W przeciągu trzech tygodni izraelskie wojska wyparty obce wojska i przeprowadziły ofensywę na dwóch frontach. Z jednej strony przekroczyły Kanał Sueski i zagrożili Kairówi. Z drugiej strony wkroczyły do Syrii i zbliżyły się na odległości 25 kilometrów do Damaszku. Dwa lata negocjacji doprowadziły do porozumień na mocy, których Izrael rozpoczął wycofywanie swych wojsk z Synaju.

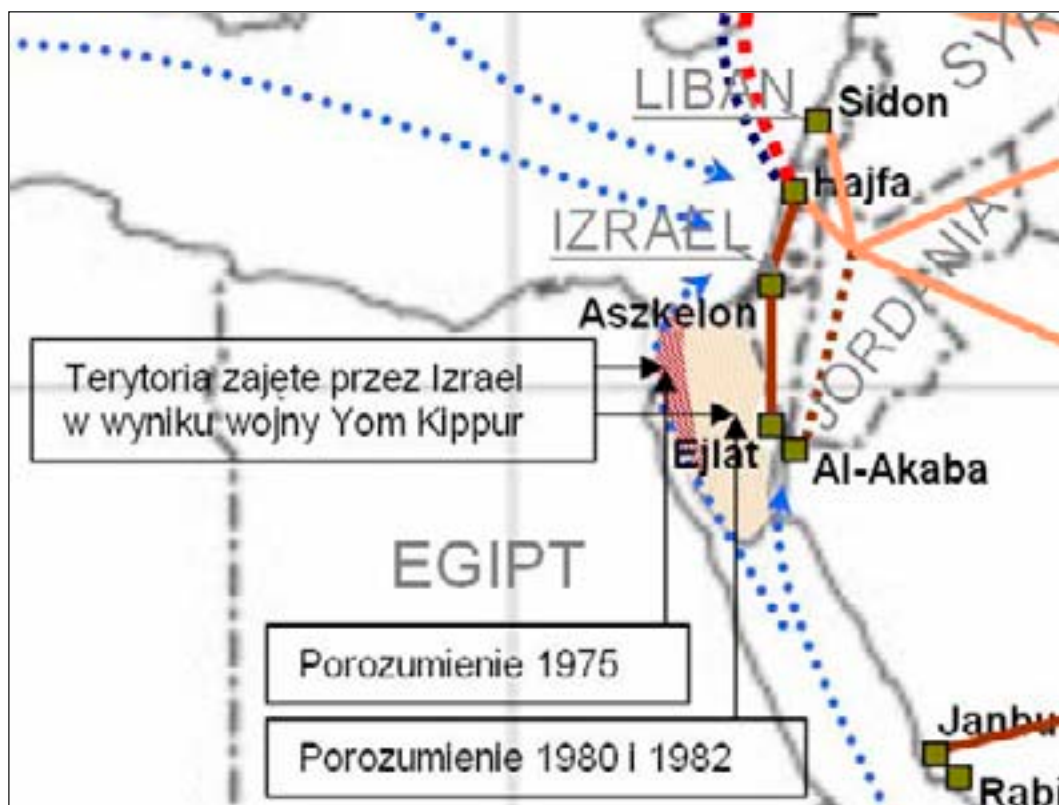
Decyzja ta wymagała głębokich kalkulacji politycznych. Szybki rozwój gospodarki, zagrożenie ze strony sąsiadów i powtarzająca się blokada portu Ejlat przeczyła takiemu kroku. Państwo musiało być dodatkowo ostrożnym w kwestii dostaw nośników energii w związku z kryzysem naftowym 1973 roku wywołanym przez kraje arabskie właśnie w związku z wojną Yom Kippur. Tym bardziej, iż była to reperkusje za wspieranie Izraela w tej wojnie. Uzasadnione było, zatem okupowanie synajskich pól Abu Rudeis oraz Ras Sudar. W momencie wzrastających cen ropy naftowej oraz doświadczony kolejnymi blokadami Izrael decyduje się na opuszczenie pól dających mu 35 tysięcy baryłek dziennie, podczas gdy jego zapotrzebowanie wynosiło 160 tysięcy baryłek dziennie. Uzupełnienie tych strat wynikłych z ich opuszczenia mogło kosztować blisko 1,75 miliarda rocznie.³ Oczywiście było, iż pola te zabezpieczyły Izrael w momencie załamania się dostaw zagranicznych. Mimo oczywistych korzyści płynących z okupowa-

3 R.G. Khouri, Israel's Imperial Economics, "Journal of Palestine Studies" Tom 9, Nr 2 (zima 1980), s. 71-78. University of California Press Inne źródła podają: W momencie decyzji o wycofaniu się Izraela z pól naftowych zlokalizowanych na obszarze Synaju, pola dostarczały temu państwu 4,5 miliona ton ropy naftowej, co stanowiło 55% krajowego zapotrzebowania. Dawało to oszczędności dla skarbu państwa w wysokości 350 milionów dolarów, które musiałyby zostać wykorzystane na zakup ropy naftowej z importu. za: B.A. Bahbah, The United States and Israel's Energy Security, "Journal of Palestine Studies" Tom 11, Nr 2. (zima 1982), s. 113-131. University of California Press

1 S. Winer, Turning shale and asphalt into oil, 14 I 2007. <www.israel21c.com>, [05.10.2007]

2 Źródło: Główny Urząd Statystyczny Izraela. <<http://www1.cbs.gov.il/>>, [05.10.2007]

nia Synaju Izrael decyduje się na wycofanie swych wojsk. Podstawą do tego są amerykańskie gwarancje. Stany Zjednoczone dążąc budowy sojuszu antysowieckiego na Bliskim Wschodzie musiały zażęgać konflikt izraelsko-egipski nie chcąc jednocześnie osłabiać Izraela. W zamian za zrzeczenie się pól udzieliły Izraelowi gwarancji dostaw ropy naftowej oraz pomocy finansowej. Bezpieczeństwo energetyczne zostało zabezpieczone poprzez umowę „Israel-United States Memorandum of Understanding” zawartej między oba państwami w 1975 roku. Zgodnie z umową Stany zjednoczone zobowiązały się do spełnienia „energetycznych potrzeb” (ang. „to its energy requirements and to its economic needs”). Takie sformułowanie dawało duże pole do interpretacji. W rezultacie dały podstawę do długotrwałej współpracy na tym polu i wspierania Izraela w jego zabiegach o uzyskanie dostępu do ropy naftowej. Trzeci paragraf umowy precyzuje, iż Izrael będzie dążył do zabezpieczenia swych energetycznych wymagań we własnym zakresie, a Stany Zjednoczone będą reagować w momencie, gdy Izrael nie będzie tego uczynić w momencie restrykcji ilościowych powodowanych sankcjami zewnętrznymi. W takich przypadkach gwarant jest zobowiązany do zaoferowania stosownej ilości ropy naftowej do zakupu przez Izrael oraz zabezpieczyć jej transport. Czwarty paragraf dotyczył stosownej rekompensaty wynikłej z opuszczenia egipskich pól naftowych oraz potrzeby budowy podziemnych magazynów, co było istotne na wypadek możliwego zatrzymania dostaw.⁴

1. Mapa energetyczna – zbliżenie na Izrael.

Legenda:

- ropociągi aktywne
- ⋯ ropociągi projektowane
- - - ropociągi wyłączone
- BTC
- ⋯ przedłużenie BTC
- ⋯ „rurociąg pokoju”
- ⋯➔ szlaki morskie

Zabiegi dyplomatyczne Izraela o pokój i uznanie państwa w przypadku Egiptu odniosły sukces. W listopadzie 1977 roku egipski prezydent Anwar Sadat odwiedził Jerozolimę. Prowadzone we wrześniu 1978 roku rozmowy między oboma krajami w Camp David doprowadziły do podpisania w marcu 1979 roku porozumienia pokojowego. Izrael do 1982 roku całkowicie wycofał się z całości zajętego w 1973 roku terytorium. Te kroki były niezwykle istotne wobec rewolucji islamskiej w Iranie. Eksport z tego kraju uzupełnił lukę w bilansie energetycznym powstałą w wyniku opuszczenia synajskich pól naftowych w 1975 roku. Drugim stałym dostawcą po Iranie był Meksyk. Ogromny udział irańskiej ropy w bilansie energetycznym wymusiło na Izraelu potrzebę

4 Israel-United States Memorandum of Understanding (September 1, 1975), The American-Israeli Cooperative Enterprise – Jewish Virtual Library. <<http://www.jewishvirtuallibrary.org/>>, [05.10.2007]

szukania możliwości dywersyfikacji kierunków dostaw. W marcu 1978 roku skłonił Meksyk do zwiększenia eksportu ropy do Izraela, tym samym meksykańska ropa osiągnęła 1/5 izraelskiej konsumpcji.⁵ Obalenie Szacha uderzyło w bezpieczeństwo energetyczne Izraela. W styczniu 1979 roku rząd Iranu wprowadził embargo na eksport ropy do Izraela. Tym samym został wstrzymany bezpośredni eksport irańskiej ropy do tego państwa. Iran zdecydował się również wyeliminować możliwość importu przez pośredników. Kraje decydujące się na sprzedaż, złamanie embargo na sprzedaż ropy do Izraela musiały liczyć się ze restrykcjami w postaci zakazu zakupu irańskiej ropy. Sytuacja stała się dramatyczna; Izrael dramatycznie poszukiwał dostawców witalnego dla gospodarki surowca.

Stany Zjednoczone zdecydowały się zagregować poprzez przedłużenie gwarancji dla dostaw ropy dla tego kraju na kolejne 15 lat. Zostały one sformalizowane w postaci umowy "Memorandum of Agreement between the Governments of the United States of America and the State of Israel - Oil" podpisanej 26 marca 1979.⁶ Trwające ponad rok rozmowy doprowadziły do podpisania w październiku 1980 roku bardziej umowy dotyczącej implementacji kwestii ropy naftowej – „Implementation of the United States-Israel Oil Agreement”.⁷ Obie umowy podpisane zostały w kontekście podpisania izraelsko-egipskiego traktatu pokojowego oraz rewolucji w Iranie. Wprowadzone przez Iran sankcje doprowadziły do sytuacji, w której mniej niż 5 procent międzynarodowego rynku ropy naftowej stało otworem dla Izraela. Kwestia kosztów schodziła, zatem na drugi plan. Ważniejsze stało się znalezienie dostawców. Lata walki ze światem arabskim wyeliminowały z zasięgu Izraela szereg potencjalnych dostawców. Na publiczną sprzedaż ropy naftowej dla Izraela na warunkach kontraktowych decydował się tylko Meksyk oraz Egipt. Ropa naftowa z tych państw zaspokajała jednak tylko 55 procent izraelskiego zapotrzebowania. W 1981 roku Meksyk za namową Izraela zdecydował się zwiększyć swój eksport. Tym samym 67 procent zostało zabezpieczone poprzez dostawy kontraktowe, reszta musiała być uzupełniona poprzez zakupy na rynku spot.⁸ Stopniowo Izrael bilansował swój zapotrzebowanie. Sprzyjały temu odkrycia i rozwój nowych złóż. Lata 60-te to czas odkryć złóż na Alasce w Stanach Zjednoczonych oraz na Morzu Północnym. Wydobyte

na Alasce osiągnęło swój szczyt w 1988 roku⁹, na Morzu Północnym około 2000 roku¹⁰.

1.2. Problematyka rurociągową Bliskiego Wschodu w kontekście Izraela.

Problem dostaw został rozwiązany poprzez oparcie o dostawy morskie oraz zakupy na rynku spotowym. Patrząc przez pryzmat lokalizacji Izraela nie był to preferowany wariant dostaw. Położenie czyni go naturalną drogą surowców z rejonu Bliskiego Wschodu oraz sprawia, iż może stać się naturalnym węzłem przepływu tego surowca. Doskonale rozumieli to Brytyjczycy, a być może takie rozumowanie nie było obce rodzinie Rothschild. Ten wybitny ród zaangażował się na przełomie XIX i XX wieku zarówno w przemysł naftowy jak też ruch syjonistyczny.¹¹ Należący do francuskiej gałęzi rodu Alfonse Rothschild zdominował eksport ropy naftowej z baskijskich pól naftowych.¹² Brytyjska gałąź rodu wspierała natomiast osadnictwo żydowskie w Palestynie, a sama „Deklaracja Balfoura” będąca olbrzymim krokiem w kierunku utworzenia państwa żydowskiego była listem kierowanym na ręce lorda Lionela Waltera Rotschilda, który był zarazem przewodniczącym Brytyjskiej Federacji Syjonistycznej.¹³ W 1935 roku uruchomiony został „wielki brytyjski rurociąg” biegnący z irackiego Mosulu do Hajfy nad Morzem Śródziemnym. Odzyskanie niepodległości przez Izrael i wojny z sąsiedzi sprawiły, iż transport tą drogą został wstrzymany. Podobna przeszkoda stanęła wobec koncepcji budowy ropociągu transarabskiego (The Trans-Arabian Pipeline, skr. Tapline) biegnącego z Arabii Saudyjskiej. Naturalnym zakończeniem wydawał się terminal w Hajfie. Zdecydowano się jednak poprowadzenie ropociągu poprzez Wzgórze Golan do libańskiego portu Sidon. Budowę Tapline rozpoczęto w 1947 roku, zakończono w 1950 roku. W 1967 roku odcinek biegnący przez Wzgórze Golan znalazł się pod kontrolą izraelską. Jednak transport trwał, aż 1976 roku i został przerwany na skutek nieporozumień odnośnie opłat transportowych oraz ciągłych uszkodzeń.¹⁴ Odcinek do Jordanii był używany, aż do 1990 roku, kiedy Arabia Saudyjska zdecydowała się wstrzymać dostawy do Jordanii ze względu na jej wsparcie dla Saddama Husejna w I wojnie w Zatoce Perskiej. Obecnie jest on nieużywany. Inny bliski Izraelowi projekt rurociągu Akaba. W latach 80-tych próbowali zachęcić do niego Saddama Husejna

5 B.A. Bahbah, The United States and Israel's Energy Security, "Journal of Palestine Studies" Tom 11, Nr 2. (zima 1982), s. 113-131. University of California Press

6 Memorandum of Agreement between the Governments of the United States of America and the State of Israel – Oil (March 26, 1979), Israel Ministry of Foreign Affairs. <<http://www.israel-mfa.gov.il>>, [05.10.2007]

7 Implementation of the United States-Israel Oil Agreement (October 17, 1980), The American-Israeli Cooperative Enterprise – Jewish Virtual Library. <<http://www.jewishvirtuallibrary.org/>>, [05.10.2007]

8 B.A. Bahbah, The United States and Israel's Energy Security, "Journal of Palestine Studies" Tom 11, Nr 2. (zima 1982), s. 113-131. University of California Press

9 Throughput – Pipeline Facts, Alyeska Pipeline Service Company. <<http://www.alyeska-pipe.com/>>, [05.10.2007]

10 The Project: Brief History of the UK North Oil and Gas Industry, University of Aberdeen – Department of History. <<http://www.abdn.ac.uk/>>, [05.10.2007]

11 Andrea Crandall, Oil and Israel, 7 II 2007, Sanders Research Associates Ltd., <<http://www.sandersresearch.com/>>, [05.10.2007]

12 M.Y. Mir-Babayev, Baku Baron Days - Foreign Investment in Azerbaijan's Oil, "Azerbaijan International", lato 2004 (12.2). <<http://azer.com/>>, [05.10.2007]

13 The Balfour Declaration (November 2, 1917), Israel Ministry of Foreign Affairs. <<http://www.mfa.gov.il/>>, [05.10.2007]

14 Tapline, Al Mashriq. <<http://almashriq.hiof.no/>>, [05.10.2007]

tacy amerykańscy politycy jak Henry Kissinger, czy Dick Cheney.¹⁵ Należy zauważyć, że po budowie niewielkiego konektora, można było połączyć ten rurociąg z ropociągiem transizraelskim (ang. Trans-Israel pipeline, skr. Tipline) biegnącego z Ejlatu do Aszkelon. Od niego bieżą z kolei dwa rurociągi – jeden do Hajfy, drugi do Aszdod. Niezwykle istotne jest fakt, iż rurociąg Tipline może działać w dwóch kierunkach. Tym samym jest alternatywną trasą wobec Kanału Sueskiego dla ropy kaspijskiej oraz rosyjskiej płynącej do Azji, oraz bliskowschodniej płynącej do Europy.

Warte zauważenia jest, iż rurociągi bieżące z Bliskiego Wschodu nad Morze Śródziemne, a omijające Izrael nie funkcjonują głównie ze względów politycznych. W wyniku amerykańskiej inwazji na Irak w 2003 roku „wyschły” dwa ropociągi bieżące z Iraku – jeden do Ceyhan w Turcji, drugi przez Syrię do Libanu. Obydwa bieżą z pól z okolic Kirkuk. Pierwszy został oddany do użytku 1976 roku, a 1984 roku rozbudowany o drugą nitkę. W sierpniu 1990 roku transport został wstrzymany przez w związku z sankcjami nałożonymi na Irak przez ONZ. W 1996 roku transport ruszył ponownie. W 2003 roku uległ załamaniu. Wiązał się to licznymi atakami na rurociągi oraz faktem, iż rurociągiem płynie ropa z Kurdyjskiego Okręgu Autonomicznego. Obecnie władze irackie informują, iż rurociąg osiągnie pełną operatywność. Podobny komunikat odnosi się do rurociąg bieżącego do Syrii.¹⁶ Ograniczenie dostaw tym rurociągiem zostało wymuszone na władzach irackich przez Stany Zjednoczone w 2003 roku sanki było związane z zastosowaniem ograniczeń nałożonych na Syrię przez ONZ.¹⁷ Obecnie sytuacja polityczna nadal jest skomplikowana, co wiąże się z konfliktem w Libanie.

Istnieją opinie wskazujące, iż amerykańska interwencja w Iraku w 2003 roku, jak też konflikt izraelsko-libański w 2006 roku służy zabezpieczeniu szeroko rozumianego interesu bezpieczeństwa Izraela. Philip Zelikow, członek prezydenckiej Rady Doradczej ds. Wywiadu Zagranicznego(2001-03), oraz dyrektor wykonawczy Komisji ds. 11 września twierdził, że nie było realnego zagrożenia dla Stanów Zjednoczonych ze strony Iraku. Wskazuje natomiast, iż istniało realne zagrożenie dla Izraela, dlatego też w okresie poprzedzającym inwazję można było zauważyć presję rosnącą presję tego państwa oraz jego lobby za militarnym rozwiązaniem problemu. Jednocześnie Zelikow stwierdza, iż takie uzasadnienie nie uzyskałoby odpowiedniego poparcia publicznego.¹⁸ Izraelskie lobby miało za sobą dodatkowy

15 Shaking Hands with Saddam Hussein: The U.S. Tilts toward Iraq, 1980-1984 – National Security Archive Electronic Briefing, Book No. 82, pod.red. Joyce Battle, 25 II 2003, The National Security Archive. <<http://www.gwu.edu/>>, [05.10.2007]

16 Iraqi Crude Oil Flowing Through Turkey, Radio Free Europe/ Radio Liberty za: AP, 4 IX 2007.

17 US 'blocks' Syria pipeline, BBC News, 15 IV 2003. <http://news.bbc.co.uk/>, [05.10.2007]

18 J.J. Mearsheimer, S.M. Walt, The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy, "Middle East Policy" 13 (3) (2006), s. 29–87

silny argument w postaci potrzebie zmiany amerykańsko-saudyjskich relacji; wyrwania się Stanów Zjednoczonych z roli zakładnika kraju oskarżanego o bycie wylęgarnią fundamentalizmu islamskiego. Pojawiły się głosy, iż Irak może zastąpić Arabię Saudyjską w roli „naftowego sojusznika”¹⁹ Ostatecznie casus belli dla rozpoczęcia operacji „Freedom Iraq” stało się posiadanie przez Irak broni masowego rażenia, co okazało się w późniejszym czasie nieprawdą. W powszechnej opinii główną przesłanką interwencji było zabezpieczenie pól naftowych Iraku oraz zagwarantowanie ich eksploatacji przez amerykańskiej kompanie naftowe.²⁰ W marcu 2003 roku doszło do wkroczenia amerykańskich wojsk na terytorium Iraku. W czerwcu 2003 roku Benjamin Natanjahu wyraził opinię, iż niedługo może zostać otwarty ropociąg bieżący z Iraku, przez Jordanię do Izraelskiej Hajfy.²¹ Splot wydarzeń sprawił, iż odsunięty został wrogi Izraelowi reżim oraz pojawiła się szansa na zabezpieczenie dostaw ropy naftowej dla tego państwa oraz eksportu ropy naftowej z ominięciem Zatoki Perskiej.

1.3. Konflikt izraelsko-libański, a kwestia energetyczna.

W odniesieniu do Libanu pojawiają się teorie, iż konflikt z 2006 roku podyktowany jest kwestiami energetycznymi; głównie zabezpieczeniem dostaw dla Izraela ropociągiem Baku- Tbilisi-Ceyhan. Ropociąg ten stanowi dla Izraela gwarancję dostaw spoza zdominowanego przez Arabów Bliskiego Wschodu. Michel Chossudovsky zauważa, iż cały konflikt może służyć zabezpieczeniu korytarza lądowego dla przedłużenia BTC przez Syrię, Liban do Izraela, a nawet budowie „Wielkiego Libanu” objąć Liban i syryjskie wybrzeże.²² Wspomina on także o tureckiej potrzebie zabezpieczenia możliwych złóż znajdujących się we północno-wschodniej części Morza Śródziemnego.²³ Teorie przedstawione przez Chossudovsky’ego mogą być prawdziwe i rzeczywiście służyć zabezpieczeniu interesów energetycznych Izraela jednak ich argumentacja może być prostsza; nie musi rozwijać się w większą koncepcję tworzenia nowych tworów państwowych w celu zabezpieczenia korytarza lądowego. Po pierwsze należy zauważyć, iż izraelska interwencja w Libanie wymuszona została atakami Hezbollahu na izraelskie miasta w tym

19 R. Alkadiri, F. Mohamedi, World Oil Markets and the Invasion of Iraq, "Middle East Report" Nr 227. (lato 2003), s. 20-27+30-31. Middle East Research and Information Project

20 P. Ozierski, Bezpieczeństwo energetyczne Unii Europejskiej w kontekście amerykańskiego zaangażowania w Irak w 2003 r. w: Północ wobec południa, południe wobec północy, pod.red. Marcin Wojciech Solarz, Warszawa 2005

21 Netanyahu says Iraq-Israel oil line not pipe-dream, Haaretz.com za Reuters, 20 VI 2003. <<http://haaretz.com/>>, [05.10.2007]

22 M. Chossudovsky, The War on Lebanon and the Battle for Oil, Global Research, 26 VII 2006. <<http://www.globalresearch.ca/>>, [05.10.2007]

23 M. Chossudovsky, The Militarisation of the Eastern Mediterranean: Israel's Stake in the Baku-Tbilisi- Ceyhan pipeline, Global Research, 23 V 2006. <<http://www.globalresearch.ca/>>, [05.10.2007]

2. Rola i znaczenie projektu Baku-Tbilisi-Ceyhan.

2.1. Trasy eksportu ropy naftowej z regionu Morza Kaspijskiego.

Działania dyplomatyczne Izraela oraz Stanów Zjednoczonych przy odpowiednim splocie wydarzeń mogą diametralnie zmienić pozycję tego pierwszego. Z kraju o niepewnym bycie może on się stać regionalnym, a nawet światowym hubem energetycznym na wzór Amsterdamu. Połączenie kwestii energetycznych z kwestią transportu wody przeobrazić podejście krajów arabskich do jego istnienia i uczynić go gwarantem pokoju na Bliskim Wschodzie. Jednocześnie należy zauważyć, iż konflikt w Libanie postrzegany był przez wielu przez pryzmat rurociągu Baku-Tbilisi-Ceyhan. Projekt ten jest niezwykle ważnym elementem mapy energetycznej świata oraz regionu, ponieważ zmienia układ sił na międzynarodowej arenie energetycznej. Od 1990 roku Stany Zjednoczone rozpoczęły promocję rurociągu z Baku do Tbilisi, a dalej do wschodniej Turcji do śródziemnomorskiego terminalu Ceyhan (BTC) jako głównego rurociągu eksportowego (ang. Main Export Pipeline, w skr. MEP). Projekt miał za zadanie odblokowanie rezerw Morza Kaspijskiego i wysłanie ich drogą niebędącą pod kontrolą Rosji, co nie było rzeczą prostą. Na początku lat 90-tych przesył ropy naftowej był zmonopolizowany przez system rosyjski. Jednak nawet istniejący system nie pozwalał na rozwój wydobywania w regionie. Rozbudowa systemu przesyłu rozpoczęła się poprzez budowę tzw. wczesnych rurociągów, „Wczesnego Zachodniego” oraz „Wczesnego Północnego” mających na celu [...] transport kaspijskiej ropy (głównie azerskiej) na rynki światowe. Kwestia rurociągów z mogących transportować ropę Azerbejdżanu była przez długi czas zamknięta ze względu na azersko-ormański konflikt o Górski Karabach. Dzięki podpisaniu 12 maja 1994 zawieszenia broni między walczącymi stronami nastąpiło lekkie uspokojenie w regionie. Zaistniała możliwość zawarcia umów odnośnie eksploatacji zasobów. 20 września 1994 roku Prezydent Azerbejdżanu Heydar Alijew podpisał z zachodnimi korporacjami naftowymi tzw. kontrakt stulecia. Kontrakt dotyczy rozwoju wydobywania trzech pól - Guneshli, Chirag oraz Azeri.²⁹ Konsekwencją podpisania umowy było podniesienie kwestii przesyłu. Przystąpiono do realizacji „wczesnych” projektów. W listopadzie 1997 do użytku został oddany rurociąg „Wczesny Północny”. Jego trasa biegła z Baku brzegiem Morza Kaspijskiego na północ, docierała do Machaczkały i odbijała w kierunku północno-zachodnim by omijając Czeczenię dotrzeć do rosyjskiego terminalu w Noworosyjsku. Ominięcie Czeczenii było niezwykle istotne ze względu na niestabilność w tej republice. Z tego też nie odbywał się tranzyt ropy naftowej przez jej terytorium mimo istnienia na jej terytorium rurociągu biegnącego oraz rafinerii. Władze Federacji Rosyjskiej nie mogły dopuścić do przejęcia tego źródła dochodu przez separatystów. Stąd

29 N.Sagheb, M.Javadi, Azerbaijan's „Contract of the Century”, „Azerbaijan International” Zima 1994 (2.4). <<http://azer.com/>>, [10.06.2007]

też wzięła się potrzeba budowy innej przez tereny bezpieczniejsze. „Wczesny Południowy” biegnie z Baku do gruzińskiego portu Supsa. Jego otwarcie nastąpiło w kwietniu 1991 po zakończeniu budowy terminalu w Supsie. Trasa ta jest tyle istotna, ponieważ była pierwszym ropociągiem tłoczącym kaspijską ropę poza omijając terytorium rosyjskie. Inaczej sprawa wyglądała z kazachstańską ropą. Do 2001 roku tranzyt odbywał się jedynie w kierunku północny postowieckim ropociągiem Atyrau-Samara. Zmieniło to oddanie do użytku ropociągu CPC³⁰. Projekt łączy kazaskie złoża z czarnomorskim portem Noworosyjsk. Projekt został zrealizowany przy współudziale rosyjskiego rządu oraz zachodnich koncernów. Rurociąg rozpoczął działalność 13 października 2001 roku, a pełną przepustowość uzyskał w środku 2004 roku. Wyróżniał go fakt, że nie zarządza nim rosyjski monopolista Transneft jednak sytuacja ta zaczyna się zmieniać. W kwietniu 2007 roku rząd scedował swe udziały w CPC na rzecz monopolisty.³¹ Otwarcie CPC wzbudziło zaniepokojenie Turcji odnośnie przepustowości cieśniny Bosfor. Podniosła ona kwestię zagrożenia ekologicznego związanego ze wzmożonym ruchem tankowców. Wymusiło to podjęcie dyskusji nad opcją tranzytu ropy z ominięciem cieśniny.

Wkrótce miał narodzić się istotny dla Regionu Morza Czarnego projekt ropociągu „prawosławego” łączącego bułgarski port Burgas z greckim Aleksandropolim. Jednocześnie tempa nabrały rozmowy dotyczące najważniejszego „zachodniego” projektu ropociągu bypassu mającego transportować ropę kaspijską bez udziału Rosji – biegnący przez Azerbejdżan, Gruzję i Turcję, by dotrzeć do śródziemnomorskiego portu Ceyhan, ropociągu BTC. Punktem zwrotnym w historii projektu stał się spotkanie OBWE w Istambule w listopadzie 1999 roku w związku z długością rurociągu wynosi 1776 kilometrów. Rurociąg został oddany do użytku w maju 2005 roku z blisko rocznym opóźnieniem oraz kosztami budowy wyższymi o 30 procent.³² Ropę zaczęto tłoczyć do rurociągu 10 dnia tego miesiąca, a osiągnęła ona Ceyhan 28 maja następnego roku. Transport ropy tankowcami rozpoczęto w czerwcu 2006 roku. W 2007 roku eksport ropy dotarł do poziomu 500 tysięcy baryłek dziennie. Planuje się zwiększenie jego przepustowości do 1 miliona baryłek dziennie (dla porównania przepustowość dwóch „wczesnych” rurociągów wynosi łącznie ok. 225 tysięcy baryłek dziennie). Istotnym problemem jest fakt, iż złoża Azerbejdżanu są niewystarczające dla potrzeb ropociągu BTC. Liczono się z tym od samego początku i zakładano, że popłynię nią także kazachstańska ropa. Jednak jak do tej pory nie udało się doprowadzić do wybudowania projektu rurociągu transkaspijskiego biegnącego po dnie Morza Kaspijskiego. Stoi za tym wiele czynników, z których główne to problemy

30 Skróć do konsorcjum zarządzającego – Caspian Pipeline Consortium.

31 Transneft takes CPC bite, Upstreamonline 29 IV 2007, <<http://www.upstreamonline.com/>>, [10.05.2007]

32 BTC pipeline construction to cost 30 % above original estimate, „Alexander's Gas & Oil Connections” 4 V 2006 za: Dow Jones Newswires 19 IV 2006, <<http://www.gasandoil.com/>>, [10.06.2007]

z ustaleniami odnośnie kładzenia ropociągów, silna opozycja Rosji i skuteczne zachęcanie Kazachstanu do udziału w rosyjskich projektach (m.in. Burgas-Aleksandropolis) oraz rozbudowa przesyłu w kierunku wschodnim do Chin. Ten kierunek znalazł swój oddźwięk w budowie ropociągu Atasu-Alanszankoi. Jednak w maju 2007 roku w związku z korektą azerbejdżańskich rezerw ropy naftowej zaistniała realna szansa, że surowca starczy zarówno dla BTC, jak też jego północnego odpowiednika; forsowanego przez Polskę projektu Odessa-Brody-Płock (OBP).³³ Innym konkurencyjnym względem rosyjskich tras jest przesył ropy naftowej przez Iran. Jednak rozwiązanie to nie jest wspierane przez Zachód. Sam Iran rozbudowuje przepustowość istniejącej infrastruktury oraz przeprowadza transakcje typu SWAP z Turkmenistanem oraz Kazachstanem – w zamian za dostarczanie ropy do północnych rafinerii Iranu dostają one do dyspozycji ropę w irańskich portach. Ukończenie projektu BTC zapewniło Izraelowi dostęp do pewnego źródła dostaw spoza Bliskiego Wschodu. Daje mu dopływ ropy innego kierunku i wzmacnia jego pozycję tranzytową wpisując się w koncepcje budowy nowego huba energetycznego. Jego sytuacja polityczno-ekonomiczna uległa znaczącej poprawie.

2.2. Strategiczna współpraca azerbejdżańsko-izraelska.

Zaangażowanie w projekt wyzwoliło dodatkowe dwustronne korzyści polityczne wynikające z bliskiej, strategicznej współpracy. Azerbejdżan odnalazł się w świetle zawarcia sojuszu między Turcją, a Izraelem. Tel Aviv i Ankara zawarły w 1996 roku szereg umów o charakterze wojskowym. W ich ramach miało niedługo dojść do transferu nowoczesnych urządzeń militarnych do Azerbejdżanu. Wkrótce doszło do zmiany stanowiska środowisk żydowskich w Stanach Zjednoczonych względem Górskiego Karabachu. Nastąpiło wycofanie się ze współpracy z lobby armeńskim w sprawie utrzymywania embarga na dostawy broni dla Azerbejdżanu, które nałożone zostało w 1991 roku. Współpraca oparta na wspólnocie losów, oraz doświadczeniami z ludobójstwem nie mogła utrzymać się wobec sprzeczności interesów politycznych oraz ekonomicznych. Partnerskie relacje z Turcją oraz Azerbejdżanem stanęły w sprzeczności wobec przyjaźni z nastawioną antagonistycznie wobec nich Armenią, która dodatkowo pozostawała w bliskich stosunkach z Iranem. Izrael dążył do współpracy z dwoma przyjaznymi sobie krajami muzułmańskimi, co mogło stanowić przeciwwagę dla krajów arabskich oraz Iranu. Niezwykle ważne było także perspektywiczna możliwość zagwarantowania bezpieczeństwa energetycznego dzięki surowcom z rejonu Morza Kaspijskiego (z Azerbejdżanu, poprzez Gruzję i Turcję). Działania Izraela wpisywały się w strategię Stanów Zjednoczonych zaproponowaną dla Sojuszu Północnoatlantyckiego w 1998 roku. Nowy koncept zakładał możliwość działania NATO na nieokreślonym obszarze geograficznym w ramach niezidentyfikowanego „wspólnego

33 A. Kublik, Ropa z Azerbejdżanu popłynie do Płocka, Gazeta.pl za: Ukroil.com.ua 8.VI.2007, <<http://gospodarka.gazeta.pl/>>, [10.06.2007]

interesu”. Wskazywał on także na kluczowe znaczenie Turcji w tej strategii. Mówiono także o wzięciu Azerbejdżanu w natowską sferę wpływów. Pojawiły się spekulacje o możliwym umiejscowieniu baz NATO w tym kraju. Te doniesienia nie były dementowane przez azerbejdżańskie władze. W kontekście ormiańskim należy wspomnieć także o izraelsko-tureckiej współpracy militarnowwiadowniczej³⁴ względem Syrii, z którą mają napięte stosunki. Powodowane jest to faktem, iż kraj ten wspiera z jednej strony Hezbollah, z drugiej przez długi okres wspierał PKK. Damaszek był także patronem Armeńskiej Sekretnej Armii Wyzwolenia Armenii mającej na celu budowę wielkiej Armenii. Ta wielopłaszczyznowa współpraca podsygnowana wspólnymi zagrożeniami cementuje związek państw zaangażowanych w projekt BTC. Te działania powodowały także budowę przeciwnego sojuszu Armenia-Iran-Rosja.³⁵ Można zatem stwierdzić, iż projekt BTC to nie tylko proste korzyści ekonomiczne wynikające z dostaw i możliwego tranzytu ropy naftowej to element konsolidacji sojuszy w regionie. Mniejszych i większych, które wzmacniają Izrael, oraz jego sojuszników, a w szczególności Azerbejdżan, który wyszedł z izolacji i zyskuje środki oraz poparcie dla walki o swą integralność terytorialną.

3. Podsumowanie – polityczno-ekonomiczne znaczenie BTC dla Izraela.

Projekt BTC przynosi jest dla Izraela projektem o znaczeniu strategicznym oraz długofalowym. Oprócz oczywistej gwarancji dostaw daje mu gwarancje wzrostu jego statusu regionalnego. Ma on realne szanse na stanie się węzłem energetycznym. Dodatkowo projekt cementuje współpracę z Turcją oraz Azerbejdżanem i buduje sojusz oparty na pragmatyzmie. Współistnienie w tym sojuszu godzi w kraje wrogie Izraelowi – Iran oraz Syrię. Sojusz z krajami muzułmańskimi oraz możliwa budowa „rurociągu pokoju” daje podstawy do ułożenia pozytywnych relacji z krajami arabskimi. Należy zauważyć, że budowa wodociągu staje się rentowna dzięki połączeniu jego budowy z projektem podwodnego ropociągu; przedłużenia BTC. Wzmacnianie Izraela jako węzła energetycznego może być stymulujące dla innych projektów m.in. ropociągu Samsun – Ceyhan. Projekt ten pracując mógłby transportować ropę w dwóch kierunkach. Taka opcja dawałaby szansę na zasilanie ropociąg Odessa-Brod-Płock bliskowschodnią ropą. Tym samym projekt ten nie byłby zależny od udziału w nim ropy kazaskiej. Byłby to następny krok we wzmacnianiu Izraela i jego sojuszy. Pokazuje to, iż projekt BTC stymuluje rozwój kolejnych inicjatyw, czyni je bardziej realnymi. Stwarza szansę na budowę środowiska międzynarodowego bardziej przyjaznego Izraelowi oraz jego sojusznikom.

34 M. Chossudovsky, „Triple Alliance”: The US, Turkey, Israel and the War on Lebanon, Global Research, 6 VII 2006.

35 35 G. Usher, The Fate of Small Nations: The Karabagh Conflict Ten Years Later, “Middle East Report” Nr 213, Millennial Middle East: Changing Orders, Shifting Borders. (zima 1999), s. 19-22. Middle East Research and Information Project